

A tárgyi vonzatok vizsgálata az orosz nyelvben

Dötsch Szilvia

SZTE BTK, Nyelvtudományi Doktori Iskola, Orosz Nyelvészet Program
Témavezető: Dr. Bibok Károly

Az orosz nyelv leírásában különbséget tesznek a direkt és az indirekt tárgyas igék között az alapján, hogy a tárgyi vonzat tárgy esetében ($O_{dir(acc)}$) vagy más függő esetben (O_{ind}) áll-e (Rozenal'-Telenkova 1976). Az orosz akadémiai nyelvtanban a (direkt) tárgyas igék meghatározásakor morfológiai és szemantikai kritériumokat sorolnak fel: a tárgyas igék egy logikai tárgyra irányuló cselekvést fejeznek ki, a logikai tárgy tárgy esetében, tagadás esetén birtokos esetben álló névszóval van kifejezve, illetve a tárgyas igéknek van szenvedő melléknévi igeneves alakjuk (Švedova 1980, I: 614).

A kutatás során megnéztem, hogy van-e különbség a direkt és az indirekt tárgyak között a passzivizáció, illetve a visszaható/kölcsönös névmással való helyettesíthetőség szempontjából. A vizsgálatokat direkt tárgyas (V_{dir}), birtokos, részeshatározós és eszközhatározós esetben álló indirekt tárggyal ($O_{ind(gen/dat/instr)}$) rendelkező indirekt tárgyas (V_{ind}), illetve egy direkt és egy indirekt tárggyal rendelkező ditranzitív igéken (V_{ditr}) végeztem el.

Kiderült, hogy a birtokos, a részeshatározós és az eszközhatározós esetű indirekt tárgyi vonzatok a passzivizáció szempontjából ugyanúgy viselkednek, mint a tárgy esetében állók (vö. Fowler 1996), tehát szintaktikai szempontból nem indokolt a direkt és a vizsgált indirekt tárgyi vonzatok megkülönböztetése (1–2). Ezzel szemben a ditranzitív igéknek csak a direkt tárgya passzivizálható, az indirekt tárgya nem (3).

- (1) a. *individ vidit dejstvitel'nost' acc* → *vidimaja_{pass.part} individom dejstvitel'nost'* ($V_{dir}, O_{dir(acc)}$)
'az egyén látja a valóságot' → 'az egyén által látott valóság'
- (2) a. *poet dostigaet slavy_{gen}* → *slava, dostigaemaja_{pass.part} poetom* ($V_{ind}, O_{ind(gen)}$)
'a költő dicsőséget vív ki' → 'a költő által kivívott dicsőség'
b. *vse zavidujut Billu Gejtsu_{dat}* → *vsemi zaviduemyj_{pass.part} Bill Gejts* ($V_{ind}, O_{ind(dat)}$)
'mindenki irigykedik Bill Gates-re' → 'a mindenki által irigyelt Bill Gates'
c. *ja dorozu kontraktom_{instr}* → *dorožimyj_{pass.part} mnoju kontrakt* ($V_{ind}, O_{ind(instr)}$)
'nagyra becsülöm a szerződést' → 'az általam nagyra becsült szerződés'
- (3) a. *otec podaril mne nož_{acc}* → *nož, podarjonnyj_{pass.part} mne ocom* (V_{ditr}, O_{dir})
'apa ajándékozott nekem egy kést' → 'az apa által nekem ajándékozott kés'
b. *otec podaril mne_{ind(dat)} nož* → **ja, podarjonnyj_{pass.part} nož ocom* (V_{ditr}, O_{ind})
'apa ajándékozott nekem egy kést' → '*én, kést ajándékozott apa által'

Mivel Komlósy (1992: 366) szerint csak a vonzatokat lehet helyettesíteni visszaható, illetve kölcsönös névmással, a szabad határozókat nem, ezért a kutatás második felében megnéztem a tárgyi vonzatok visszaható/kölcsönös névmással való helyettesíthetőségének a lehetőségét. Kiderült, hogy a direkt és az indirekt tárgyak ebből a szempontból mindegyik igecsoport mellett ugyanúgy viselkednek: a tárgyas (4), a vizsgált indirekt tárgyas (5) és a ditranzitív igék (6) tárgyi vonzatai is lehetnek visszaható/kölcsönös névmások.

- (4) a. *oni vidjat drug druga, on vidit sebja* ($V_{dir}, O_{dir(acc)}$)
'ők látják egymást', 'ő látja magát'

- (5) a. *oni dostigajut drug druga* (V_{ind}, O_{ind(gen)})
'ők elérik egymást'
b. *oni zavidujut drug drugu* (V_{ind}, O_{ind(dat)})
'ők irigykednek egymásra'
c. *oni dorožat drug drugom, on dorožit soboj* (V_{ind}, O_{ind(instr)})
'ők értékelik egymást', 'ő értékeli saját magát'
- (6) a. *ona podarit sebja_{acc} synu* (V_{ditr}, O_{dir})
'a fiának ajándékozta magát'
b. *on podaril sebe_{ind(dat)} nož* (V_{ditr}, O_{ind})
'ő kést ajándékozott magának'

A vizsgálat eredményeképpen világossá vált, hogy az *indirekt tárgy* kifejezést az orosz nyelv leírásában legalább kétféle összetevőre használják, amelyek eltérő viselkedésük alapján különböző szintaktikai pozíciót kell hogy elfoglaljanak.

Irodalom

- Fowler, G. (1996): Oblique Passivization in Russian. *The Slavic and East European Journal*, Vol. 40, № 3. 519–545.
Komlósy A. (1992): Régenek és vonzatok. In: Kiefer F. (ed), *Strukturális magyar nyelvtan, I. Mondattan*. Budapest: Akadémiai Kiadó. 299–527.
Rozental'–Telenkova (1976): Розенталь, Д.Э. – Теленкова, М.А. *Словарь-справочник лингвистических терминов*. Изд. 2-е. Москва: Просвещение. <http://linguistic-dictionary.info/>
Švedova (1980): Шведова, Н. Ю. (гл. ред.) *Русская грамматика*. Том I. Москва: Наука.